

Cauza C-521/09 P

Elf Aquitaine SA împotriva Comisiei Europene

„Recurs — Înțelegeri — Articolul 81 CE și articolul 53 din Acordul privind SEE — Piața acidului monocloracetic — Norme privind imputabilitatea practicilor anticoncurențiale ale unei filiale societății sale mamă — Prezumția exercitării efective a unei influențe decisive — Dreptul la apărare — Obligația de motivare”

Concluziile avocatului general P. Mengozzi prezentate la 17 februarie 2011 . . . I - 8954

Hotărârea Curții (Camera a doua) din 29 septembrie 2011 I - 8989

Sumarul hotărârii

1. *Recurs — Motive — Motiv invocat pentru prima oară în cadrul recursului — Inadmisibilitate [Regulamentul de procedură al Curții, art. 113 alin. (2)]*
2. *Concurență — Norme ale Uniunii — Încălțări — Imputare — Societate-mamă și filiale — Unitate economică — Criterii de apreciere — Prezumția unei influențe decisive exercitate de societatea-mamă asupra filialelor deținute în proporție de 100 % de aceasta [art. 101 TFUE; Regulamentul nr. 1/2003 al Consiliului, art. 23 alin. (2)]*

3. *Concurență — Norme ale Uniunii — Încălțări — Imputare — Societate-mamă și filiale — Unitate economică — Criterii de apreciere — Prezumția unei influențe decisive exercitate de societatea-mamă asupra filialelor deținute în proporție de 100 % de aceasta — Caracter relativ*
[art. 101 TFUE; Regulamentul nr. 1/2003 al Consiliului, art. 23 alin. (2)]
4. *Concurență — Procedură administrativă — Comunicarea privind obiecțiunile — Acces la dosar — Obiect — Respectarea dreptului la apărare — Conținut*
(art. 81 CE)
5. *Concurență — Procedură administrativă — Respectarea dreptului la apărare — Respectarea unui termen rezonabil*
(art. 81 CE; Regulamentul nr. 1/2003 al Consiliului)
6. *Acte ale instituțiilor — Motivare — Obligație — Conținut*
(art. 81 CE și 253 CE)
7. *Acte ale instituțiilor — Motivare — Obligație — Conținut — Decizie prin care se aplică amenzi pentru încălcarea normelor de concurență și care privește o pluralitate de destinatari*
(art. 81 CE și 253 CE)

1. Recursul nu poate modifica obiectul litigiului dedus judecătii Tribunalului. Astfel, în cadrul recursului, competența Curții este limitată la aprecierea soluției legale date cu privire la motivele dezbătute în fața primei instanțe. O parte nu poate, așadar, să modifice obiectul litigiului invocând pentru prima dată în fața Curții un motiv pe care ar fi putut să îl invoce în fața Tribunalului, însă nu a făcut-o, întrucât aceasta ar echivala cu a-i permite să sesizeze Curtea, a cărei competență în materie de recurs este limitată, cu un litigiu mai extins decât cel cu care a fost

investit Tribunalul. Prin urmare, un astfel de motiv trebuie considerat inadmisibil în etapa recursului.

(a se vedea punctele 35, 51 și 78)

2. Noțiunea de întreprindere desemnează orice entitate care exercită o activitate economică, independent de statutul juridic al acestei entități și de modul său de finanțare. În această privință, pe de o parte, noțiunea de întreprindere, plasată în contextul dreptului concurenței al Uniunii, trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică, chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice, și, pe de altă parte, în cazul în care o astfel de entitate economică încalcă normele de concurență, răspunderea pentru această încălcare revine entității respective, potrivit principiului caracterului individual al răspunderii. Comportamentul unei filiale poate fi imputat societății-mamă în special atunci când, deși are personalitate juridică distinctă, această filială nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă, având în vedere mai ales legăturile organizatorice, economice și juridice care unesc cele două entități juridice.

În cazul particular în care o societate-mamă deține integral capitalul filialei sale care a săvârșit o încălcare a normelor de concurență ale Uniunii, pe de o parte, această societate-mamă poate exercita o influență decisivă asupra comportamentului acestei filiale și, pe de altă parte, există o prezumție relativă potrivit căreia societatea-mamă respectivă exercită în mod efectiv o astfel de influență. În aceste condiții, este suficient să se dovedească de către Comisie că

întregul capital al unei filiale este deținut de societatea-mamă a acesteia pentru a prezuma că aceasta din urmă exercită efectiv o influență decisivă asupra politicii comerciale a acestei filiale. Prin urmare, Comisia va fi în măsură să considere societatea-mamă ca fiind obligată în solidar la plata amenzii aplicate filialei sale, cu excepția cazului în care această societate-mamă, căreia îi revine obligația de a răsturna această prezumție, prezintă elemente de probă suficiente de natură să demonstreze că filiala sa se comportă în mod autonom pe piață.

(a se vedea punctele 53, 54, 56, 57, 80 și 96)

3. Prezumția exercitării efective a unei influențe decisive de către o societate-mamă asupra comportamentului unei filiale al cărei capital îl deține integral urmărește în special să asigure un echilibru între, pe de o parte, importanța obiectivului de a sancționa comportamentele contrare normelor de concurență, în special articolului 101 TFUE, și de a preveni repetarea acestora și, pe de altă parte, importanța cerințelor anumitor principii generale ale dreptului Uniunii cum sunt, printre altele, principiul prezumției de nevinovăție, principiul caracterului personal al pedepselor și principiul securității juridice, precum și dreptul la apărare, inclusiv principiul egalității armelor. Acesta este motivul principal pentru care această prezumție este relativă. Această prezumție se

bazează pe constatarea că, exceptând împrejurările cu totul excepționale, o societate care deține în totalitate capitalul unei filiale poate, având în vedere numai această participație la capital, să exercite o influență decisivă asupra comportamentului acestei filiale și, pe de altă parte, că dovada faptului că această capacitate de influențare nu este exercitată efectiv poate în mod normal să fie căutată cel mai eficient în sfera entităților împotriva cărora operează prezumția.

În aceste condiții, dacă ar fi suficient ca o parte interesată să răstoarne prezumția respectivă prin simple afirmații nedoveditate, aceasta și-ar pierde în mare parte utilitatea. Pe de altă parte, o prezumție, chiar dacă este greu de răsturnat, rămâne în limite acceptabile atât timp cât este proporțională cu scopul legitim urmărit, cât timp există posibilitatea de a face proba contrară și cât timp este asigurat dreptul la apărare.

(a se vedea punctele 59-62)

4. În ceea ce privește o procedură de aplicare a articolului 81 CE, procedura administrativă care se desfășoară în fața Comisiei

se împarte în două etape distincte și succesive, care au fiecare o logică internă proprie, și anume o etapă de investigare preliminară, pe de o parte, și o etapă contradictorie, pe de altă parte. Etapa de investigare preliminară, care durează până la comunicarea privind obiecțiunile, este destinată să permită Comisiei reunirea tuturor elementelor relevante care confirmă sau nu confirmă existența unei încălcări a normelor de concurență și adoptarea unei prime poziții cu privire la orientarea, precum și la modul în care urmează să fie desfășurată în continuare procedura. În ceea ce privește etapa contradictorie, care se întinde de la momentul comunicării privind obiecțiunile până la adoptarea deciziei finale, aceasta trebuie să permită Comisiei să se pronunțe definitiv asupra încălcării imputate.

În ceea ce privește etapa investigării preliminare, aceasta are ca punct de pornire data la care Comisia, în exercitarea competenței pe care i-a conferit-o legiuitorul Uniunii, adoptă măsuri care implică imputarea săvârșirii unei încălcări și care determină repercusiuni importante asupra situației întreprinderilor suspectate. Entitatea în cauză nu este informată decât la începutul etapei contradictorii administrative, prin intermediul comunicării privind obiecțiunile, în legătură cu toate elementele esențiale pe care Comisia se întemeiază în acest stadiu al procedurii. În consecință, numai după trimiterea comunicării privind obiecțiunile,

întreprinderea în cauză poate invoca pe deplin dreptul său la apărare.

în care, printr-un astfel de avertisment, eficacitatea investigației Comisiei ar risca să fie compromisă în mod nejustificat.

(a se vedea punctele 113-115)

5. În ceea ce privește o procedură de aplicare a articolului 81 CE, este important să se evite ca dreptul la apărare să poată fi iremediabil compromis în cursul etapei investigării preliminare din cadrul procedurii administrative, din moment ce măsurile de investigare adoptate pot avea un caracter decisiv pentru stabilirea probelor privind caracterul nelegal al comportamentelor întreprinderilor de natură să angajeze răspunderea acestora.

Astfel, aprecierea originii eventualelor obstacole în calea exercitării eficiente a dreptului la apărare nu trebuie să fie limitată la etapa contradictorie a procedurii administrative, ci trebuie extinsă la ansamblul acestei proceduri, referindu-se la durata totală a acesteia.

În plus, principiul răspunderii personale nu interzice Comisiei să aibă în vedere mai întâi sancționarea societății care este autorul unei încălcări a normelor de concurență înainte de a cerceta dacă, eventual, încălcarea poate fi imputată societății-mamă a acesteia.

Astfel, în măsura în care destinatarului unei comunicări privind obiecțiunile i s-a oferit posibilitatea să își prezinte în mod eficient, în cursul procedurii contradictorii administrative, punctul de vedere asupra caracterului veridic și pertinent al faptelor și al circumstanțelor invocate de Comisie, aceasta din urmă nu este în principiu obligată să îi adreseze acestuia destinatar o măsură de investigare anterior trimiterii comunicării privind obiecțiunile.

(a se vedea punctele 117-122)

Cu toate acestea, Comisia nu poate fi obligată, în toate cazurile, să avertizeze o anumită entitate, încă înainte de adoptarea primei măsuri în privința acesteia, în legătură cu posibilitatea însăși a existenței unor măsuri de investigare sau a unor acuzații întemeiate pe dreptul concurenței al Uniunii, mai ales în cazul

6. Obligația de a motiva o decizie individuală are ca scop, în afară de a permite un control judiciar, să furnizeze persoanei interesate indicații suficiente pentru a ști dacă decizia prezintă eventuale vicii care să permită să i se conteste validitatea.

Prin urmare, în principiu, motivarea trebuie comunicată persoanei interesate în același timp cu decizia cauzatoare de prejudiciu. Lipsa motivării nu poate fi remediată prin faptul că persoana interesată află care este motivarea deciziei în cursul procedurii în fața instanțelor Uniunii.

Cerința motivării trebuie apreciată în funcție de împrejurările cauzei, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații propriu destinatarului actului sau altor persoane vizate în mod direct și individual de acesta. Nu este obligatoriu ca motivarea să specifice toate elementele de fapt și de drept pertinente, în măsura în care problema dacă motivarea unui act respectă condițiile impuse de articolul 253 CE trebuie să fie apreciată nu numai prin prisma modului de redactare, ci și în funcție de contextul său, precum și de ansamblul normelor juridice care guvernează materia respectivă. Motivarea unui act trebuie să fie însă logică și, în special, să nu prezinte contradicții interne care să împiedice înțelegerea adecvată a motivelor care au stat la baza adoptării acestui act.

(a se vedea punctele 148-151)

7. Atunci când o decizie de aplicare a normelor Uniunii din materia dreptului concurenței privește o pluralitate de destinatari și se referă la imputabilitatea

încălțării, aceasta trebuie să cuprindă o motivare suficientă în raport cu fiecare dintre destinatari, în special cu aceia dintre destinatari care, potrivit deciziei respective, trebuie să poarte răspunderea pentru această încălcare. Astfel, în privința unei societăți-mamă considerate responsabilă pentru comportamentul ilicit al filialei sale, o asemenea decizie trebuie, în principiu, să conțină o prezentare detaliată a motivelor de natură să justifice imputabilitatea încălțării societății respective. În ceea ce privește, mai precis, o decizie a Comisiei care se bazează în mod exclusiv, în raport cu anumiți destinatari, pe prezumția exercitării efective a unei influențe decisive, pentru ca această prezumție să nu devină în fapt irefragabilă, Comisia trebuie în orice caz să le prezinte în mod adecvat acestor destinatari motivele pentru care elementele de fapt și de drept invocate nu au fost suficiente pentru a răsturna respectiva prezumție. Obligația Comisiei de a-și motiva deciziile cu privire la acest aspect rezultă în special din caracterul relativ al prezumției menționate, a cărei răsturnare ar necesita ca persoanele interesate să prezinte o probă referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice dintre societățile în cauză. Cu toate acestea, Comisia nu este totuși obligată într-un astfel de context să se pronunțe cu privire la elementele care nu au în mod evident legătură cu cauza, care sunt lipsite de semnificație sau care sunt în mod clar secundare.

Pe de altă parte, deși o decizie a Comisiei care se încadrează într-o practică decizională constantă poate fi motivată în mod succint, în special prin referire la această

practică, Comisia trebuie să își dezvolte în mod explicit raționamentul atunci când o decizie este în mod considerabil mai extinsă decât deciziile precedente.

În aceste condiții, Tribunalul are obligația să acorde o atenție deosebită aspectului dacă o decizie prin care se aplică o amendă pentru încălcarea normelor de concurență unei întreprinderi compuse dintr-o societate-mamă și din filiala acesteia, imputându-i-se primei dintre acestea acțiunile celei de a doua, conține o prezentare detaliată a motivelor pentru care Comisia consideră că elementele invocate de societatea-mamă nu erau suficiente pentru a răsturna prezumția

de imputabilitate aplicată în această decizie. Prin urmare, într-un caz specific, Tribunalul săvârșește o eroare de drept prin faptul că nu sancționează caracterul insuficient al motivării unei decizii a Comisiei care nu constă decât într-o serie de simple afirmații și negații, repetitive și nicidecum detaliate. Într-adevăr, în lipsa unor precizări suplimentare, o astfel de serie de afirmații și de negații nu este, într-un asemenea caz, de natură să permită persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate sau să dea posibilitatea instanței competente să își exercite controlul.

(a se vedea punctele 152-155 și 167-170)